 DOI: 10.7816 /idil-07-46-06

DOĞU-BATI KARŞILAŞTIRILMASI BAĞLAMINDA FYODOR DOSTOYEVSKİ VE VLADİMİR MAKANİN'İN RUSYASI

Nurettin ÇAKIR

Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Çetin Şen Bilim Sanat Merkezi, nurettin3214(at)hotmail.com

ÖZ

Avrupa'nın doğusunda yerleşik bulunan ve devlet sınırlarını doğuya ve güneye doğru genişletme fırsatını yakalayan Ruslar genel görünüm olarak bütünüyle bir Slav ve Avrupa devleti olmaktan ziyade hem Asyalı hem de Avrupalı bir devlet ve toplum olma yolunu izlemiştir. Kafkasya, Sibirya, Orta Asya yönünde topraklarını genişleten Rusya Batı uygarlığının değerlerinin temsilcisi olma görevini kendisine uygun bulmuş ve Asya'nın geri kalmış halklarına uygarlık taşıma görevini üstlenmiştir. Daha da ileri giderek Avrupa'yı Asya'nın barbar halklarının saldırılarından koruduğunu iddia etmiş, bununla da yetinmeyerek bütün Slavların ve Ortodoks Hıristiyanların koruyucusu rolünü üstlenmiştir. Rusya'nın 1.Petro ile başlayan Batı'ya açılma politikası Rus aydınlarında ve yazarlarında farklı yaklaşımlara ve değerlendirmelere neden olmuştur. Herzen, Çernişevski, Turgenyev, Tolstoy gibi yazarlar arasında özellikle Dostoyevski Doğu-Batı tartışmasını içeren edebiyat çalışmaları ile dikkat çekmeyi başarmıştır. Dostoyevski bir taraftan Rus ulusunun Batı uygarlığı içinde düşünülmesini savunurken diğer taraftan Batı'yı özellikle Rusya'ya karşı sergilediği önyargılı tutumu nedeniyle eleştirmiştir. Batı'nın gözünde Asyalı ve Tatar olarak tanımlanan Ruslar Dostoyevski'de Asya'ya Avrupa uygarlığını taşıyanlardır. Dostoyevski gibi Makanin de çağdaş Rus edebiyatının bir temsilcisi olarak Doğu-Batı tartışmasına katılmış ve tıpkı Dostoyevski de olduğu gibi Batılı değerleri savunmuştur. Dostoyevski gibi milliyetçi bir duruş sergileyen Makanin eski Sovyet coğrafyasından Rusya'ya çalışmak için gelen Kafkasyalı ve Orta Asyalı etnik unsurlara karşı olumsuz anlatımlarla ve örneklerle yaklaşmıştır. Doğuluları Rusların ulusal gururunu ayaklar altına alanlar, Rusya'nın kaynaklarını ve zenginliklerini kendi çıkarları yönünde sömürenler olarak nitelemiştir

Anahtar kelimeler:
Dostoyevski, Makanin, Doğu-Batı, kültür-uygarlık, Asya, Kafkasya.

FYODOR DOSTOYEVSKY AND VLADIMIR MAKANIN'S RUSSIA IN THE CONTEXT OF EAST-WEST COMPARISON

ABSTRACT

Russians, who are located east of Europe and had chance to expand the state borders to the east and the south, followed the road to becoming both Asian and European state and civilization instead of being totally Slavic and European state. Russians, who expand its mainland towards Caucasia, Siberia, Central Asia, approved the duty of being the representer of western civilizations' values and took on a task of carrying civilization to Asia's underdeveloped public. Moreover it claimed that it protected Europe from attacks of Asia's barbarian public and it wasn't satisfied with it and assumed the role of guardian of all Slavics and Orthodox Christians. The Russian policy of western expansion which started with Petro I, created a diversity of assumptions and evaluations by the Russian intellects and authors. Among Herzen, Chernyshevsky, Turgenev, Tolstoy; especially Dostoyevsky crated attention with the works regarding the East-West discussions. While Dostoyevsky defended the idea of thinking the Russian nation as a part of western civilization, he also criticized the West for the prejudices towards Russia. The people who are seen as Asian or Tatar in western eyes are portrayed as the people who carried European civilization to Asia by Dostoyevsky. Makanin, just like Dostoyevsky, joined the East-West discussion as representative of Russian literature and also defended the western values. Makanin, who portrays as a nationalist like Dostoyevsky, approaches the Caucasian and Central Asian ethnical elements who come to Russia from ex-Soviet lands to work, with negative expressions and examples. He depicts easterners as those who are using the riches and sources of Russia for their own benefit and who tramples the Russian national pride.

Keywords:
Dostoyevsky, Makanin, East-West, culture-civilization, Asia, Caucasus.

DOI: 10.7816 /idil-07-46-06

Giriş

Baltık kıyılarından Pasifik okyanusuna, Kuzey Kutup çizgisinden Karadeniz'e, İran'a, Orta Asya steplerine ve Çin'e kadar uzanan Rusya Asya'da ve Avrupa'da geniş topraklara sahip bir devlet görünümünde olmakla birlikte Doğu-Batı tartışması içinde Rus düşünce tarihinin yönünü daha çok Batı ile olan ilişkileri ve çelişkileri belirlemiştir. Napolyon'un 1812 Rusya seferinin başarısızlıkla sonuçlanması akabinde Avrupa içlerine ilerleyen Ruslar bu sayede Avrupa'nın Rusya'ya ve Doğu'ya bakış açısını, daha da önemlisi Batı uygarlığı ile kendisini karşılaştırma olanağı elde etmiştir. Ayrıca Avrupa'da ortaya çıkan düşünce dalgalarının yıkıcı etkileri Rusya'ya ulaşmış ve Avrupa'da kendisine yer bulamayan devrimci düşüncelerin uygulama ve deneme alanı olmuştur

Rusya'nın Batı karşısındaki duruşunu yorumlamak adına Rus aydınları kendi aralarında Slavcılar ve Batıcılar şeklinde ikiye bölünmüştür. Moskova'nın soylu ve köklü ailelerinden gelen Slavcılar kendilerini göstermek yoluyla Batı'ya karşı çıkmayı ve Rus geleneksel hayat tarzının iç zenginliğini korumayı savunurken Fransız düşünce sistemlerinden ve Hegelci felsefeden beslenen Batıcı aydınlar da Rusların dışlandığını hissettikleri parlak Batı uygarlığını öykünmek yoluyla benimsemek ve Rusya'ya taşımak isteğinde idiler. Rusya'nın geçmişimi barbar bulup üzerine bir sünger çeken Batıcılara göre Rusya'nın kurtuluşu Batı uygarlığının düşünce yapısını ve kurumlarını eksiksiz bir biçimde benimsemektir (Koyre, 1994:10-14).

Tarihte Çar 3. İvan'ın (hayatı:1440-1505; yönetimi:1462-1505) Rusya'yı Bizans'ın mirasçısı gibi göstermek amacıyla Rus devlet armasına yerleştirdiği doğuya ve batıya bakan çift başlı Bizans kartalı Rusya'nın hem Avrupa'ya hem de Asya'ya bakan yüzünü simgelemektedir. Sibirya, Orta Asya ve Kafkasya yönünde yapılan fetihlerle Asya'da büyük alanlar elde eden Rusya Doğu'yu hem fethedilmesi hem de Batılı değerlere kavuşturulması gereken bir yer olarak görmüştür. Bu düşünce Rus oryantalizm faaliyetlerini ortaya çıkardığı gibi Avrasyacılık düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Rusya'nın kıtasal imparatorluk görünümü, çok uluslu ve heterojen kültürel yapısı yarı-Asyalı, yarı-Avrupalı melez bir kimlik edinmesine yol açmış ve ulus devlet olmasını engellemiştir. Rusya'nın Asya'daki varlığı Doğu Avrupa'daki Slav halkların yanında Asyalı halklarla da yakın bağlar içinde olma zorunluğunu ortaya çıkarmıştır (Cafersoy, 2002:72).

Rus tarihçi Lev Gumilev (1912-1992) komünizmin çökmesi sonrasında Rusya için en uygun çözümün Asya ve Avrupa kıtaları arasındaki konumunu birleştirici güç olarak kullanıp Avrasya ekseninde hareket etmek olduğunu öne sürmüştür. Gumilev'e göre kurnaz sömürgeci tarzında hareket eden İngilizler, Fransızlar ve Almanlar yerine sadece Türkler ve Moğollar Rusların yakın dostları olabilirler. Bu nedenle Rusya'nın kültürel önceliklerinin Batılı değil Doğulu olması gerektiğine inanan Avrasyacılar Sovyetler Birliği'nin yıkıntıları üzerinde yeni bir Rus imparatorluğu kurmanın yolunun Moskova ile Pekin, Yeni Delhi, Tahran arasında kurulacak birliklerden geçeceğine inanmaktadır (Volkov, 2010:307-8).

Dostoyevski'nin Doğu-Batı Karşılaştırmasında Rusya'nın ve Rusların Konumu

Dostoyevski'nin (1821-1881) Asya toprakları ile tanışması 1849'da 1. Nikolay'a (1796-1855; yönetimi:1825-55) muhalif Petraşevski (1821-1866) grubu üyesi olduğu gerekçesiyle tutuklanıp Sibirya'daki Omsk kalesine sürülmesiyle başlamıştır. Dostoyevski'nin Sibirya sürgününde sadece İncil okumasına izin verilmesi onun gelecekteki özgür hayatında inançlı bir Ortodoks Hristiyan ve Rus milliyetçisi olmasına neden olacaktır. Dostoyevski dört yıllık kürek cezası ve sonrasında er rütbesiyle Semipalatinsk şehrinde zorunlu ikamet cezasını bitirip Sibirya'dan döndükten sonra izlenimlerini bütün canlılığıyla yansıtan otobiyografik özellikteki "Ölüler Evinden Anılar" (1862) romanını yayınlar (Walicki, 2013:463-64). Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" (1866) romanında cezasını çekmek üzere Sibirya'ya sürülen Raskolnikov'un erken bir Sibirya sabahında barakasından çıkıp ırmak kıyısında istif edilmiş kütüklerin üstüne oturarak gözünün önünde alabildiğine uzanan Uçsuz bucaksız bozkırda Ruslara hiç benzemeyen ve özgürlük içinde yaşayan göçebelerin çadırlarından gelen

DOI: 10.7816 /idil-07-46-06

bir şarkıya kulak vermesi sonrasında derin düşüncelere dalması (Dostoyevski, 1996:651) bir Rus insanının Batılı gözlerle Doğu'ya bakışını özetlemektedir

İnançlı bir Ortodoks Hristiyan ve tavizsiz bir Rus milliyetçisi olan Dostoyevski Doğu'nun kendisi olarak gördüğü Türklere ve İslam'a karşı olumsuz düşünceler dile getirmiş bir yazar olarak tanınmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşının Rusya ve Slav halkları üzerindeki önemini vurgulamış ve savaşa kutsal anlamlar yüklemiştir. Dostoyevski 1877 Eylül ayındaki yazısında "İnsan Olarak Kabul Edilen Salyangozlar" bölümünde Türk hayranlığı ve taraftarlığı yapanları eleştirilirken Türklerden düzenli bir devlet kuramamış Asyalı sürüler olarak bahseder (Dostoyevski, 2017:955). Dostoyevski 3. İvan'dan itibaren Bizans'ın çift başlı kartalının Rusya armasında yer alması nedeniyle Rusya'nın Ortodoksluğun gerçek koruyucusu olduğu iddia eder ve Çargrad olarak adlandırdığı İstanbul'un Bizans'ın biricik varisi olan Rusların elinde olması gerektiğini savunur. Dostoyevski 1877 Ocak ayındaki "İşkenceyle Öldürülen Rus Kahramanı Foma Danilov" yazısında Türkistan'daki askeri bir taburda görevli iken Orta Asyalılara esir düşen ve sonrasında onların hizmetine ve Muhammed dinine geçmeyi reddettiği için işkence edilerek öldürülen Rus subayı Foma Danilov'u satırlarına taşıyarak Ruslarda milliyetçilik duygusunu artırmak ve Doğuluların Rusların potansiyel düşmanı olduğu konusunda farkındalık oluşturmak istemiştir. Dostoyevski sadece Türkler için değil Avrupalılar için de olumsuz yaklaşımlar sergilemiştir. Dostoyevski 1853-56 yılları arasında yapılan Kırım savaşında Türklerle birlikte Rusya'ya karşı savaşmalarından dolayı Batı Avrupalıların Hıristiyan olduklarından bile kuşku duymuştur (Kandemir, 2016).

Dostoyevski Avrupa'nın Ruslara bakış açısını: "Kimdir, neyin nesidir şu Ruslar? Evet, ne zaman öğreneceğiz onları? Kim onlar, Rus mu? Asyalı mı, Tatar mı, nedir? Rusların bizden olmadığını kendimiz anlamalıyız. Bir kere bize hiç benzemiyorlar... Peki, şu Slav birliği de ne oluyor? Niçin, hangi amaçlarla? Ne ifade ediyor ve bu tehlikeli birlik yenilik adına bize ne söyleyebilir? Geçmişte olduğu gibi, sorunu hep kendi kafalarına göre çözmekle bitireceklerdir: Toprak ele geçirme, saman altından su yürütme politikası, gelecekte Batı uygarlığının yıkılması, birleşmiş bir Moğol-Tatar güruhu demektir bu!" (Dostoyevski, 2017:488-89) biçiminde eleştirir. S. Aleksiyeviç (d.1948) "İkinci El Zaman" (2013) eserinde Karl Marks'ın (1818-1883) Rusya için kullandığı hantal Moğol («Неподвижный Монгол» / Nepodvijnıy Mongol) benzetmesini hatırlatarak Batılıların Ruslara karşı önyargılı yaklaştığı fikrini destekler (Aleksiyeviç, 2013:13). Marks'ın gözünde Ruslar Moğollardan aldıkları özellikler nedeniyle Asya'nın bir parçasıdır. Aleksiyeviç SSCB tarafından halklara uygulanan acımasız politikaların Cengiz Han'ın genlerinin Rus ruhuna ve düşünce yapısına geçmesinden ileri geldiğini iddia eder (Aleksiyeviç, 2016:55). Karl Marks'ın yakın arkadaşı Engels (1820-1895) 19.04.1853 tarihinde "New York Daily Tribune" gazetesinde yayınlanan makalesinde Çarlık yönetimi altında bulunan Rusya'yı Doğu'ya özgü devlet despotizmini yansıtan yarı-Asyatik bir devlet olarak değerlendirir. Marks ve Engels'in gözünde Almanya Batılı ve uygar, Rusya ise barbar değerlendirmesine tabi tutulur. Marks "The Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century" (1899) başlıklı eserinde Bizans, Moğollar ve Osmanlı gibi üç unsuru Rusya üzerinde oryantalist etki sahibi güç merkezleri olarak sıralar. Moğollar ve Tatarların Rusya'yı istilasının bir sonucu olarak Rus feodal toplum yapısının Moskova'ya egemen olan çarların elleriyle Tatarlaşmaya mahkum edildiğinin altını çizer. Tatar hanları ve onların bir ajanı gibi çalışan Moskova çarlarının despotik güçlerini acımasızca kullanarak Rus halkını beden ve ruh olarak köleleştirdiklerini vurgular. Marks'a göre de Ruslar Moğollardan aldıkları özellikler nedeniyle Asya'nın bir parçasıdır ve Avrupa'ya ait olmaktan uzaktır (Wittfogel, 1960). Engels'e yazdığı 10.12.1853 tarihli mektupta Rus politikasının Tatar çizgisine gönderme yaparak Rusya'nın "Yarı-Asyatik" görünümünü öne çıkartan Marx 11.04.1854 tarihli makalesinde Rus çarlarından "Kalmuklar" şeklinde söz eder. Marks'a göre 1237-1462 arasında iki yüzyıl süren Moğol egemenliğinin oluşturduğu Tatarlaşma Rusya'yı Avrupalı olma yolundan ayırmıştır. Rusların ruhunda derin izler bırakarak Batılı köklerini ortadan kaldıran "Moğol köleliği" Moğol-Tatar hanlarının elleriyle gerçekleştirilen bir politika olmanın ötesinde Moskova'nın kendi içinde çarların elinde gelişen bir politikadır (Marks,

1992:105-15).

Dostoyevski 1863'deki Avrupa seyahati sonrasında keleme aldığı "Yaz İzlenimleri Üzerine Kış Notları" («Зимние заметки о летних впечатлениях» / Zimniye zametki o letnih vpeçatleniyah) eserinde Batı'ya karşı olan düşüncelerini öfkeli ve alaycı bir biçimde ifade etmiştir. Rusları üstün tutan Dostoyevski'nin Batı eleştirileri özellikle Sibirya sürgününden sonra yazdığı eserlerde büyük yer tutmaktadır. Dostoyevski'nin gözünde Doğu'nun kendisi demek olan Osmanlı Türkleri Rusların temel düşmanı olarak kabul edilirken Batı eleştirilmekle birlikte Batı'dan kopmak ve Rusya'yı Batı'dan ayrı düşünmek hiçbir biçimde dile getirilmemiştir (Ayas, 2013:249-50). Dostoyevski 06.06.1880 tarihinde Moskova'da Puşkin heykelinin açılışında yaptığı konuşmada: "Büyük Aryan ailesini hep bir araya getirip kardeş kılacak bir ülküyü benimsemeye hazır ve istekli olduğumuzu gösterdik. Hiç şüpheniz olmasın, Rus'un kaderi Avrupa'nın birleşmesi ve bütün insanlığın birleşmesi yönünde gelişecektir. Gerçekten Rus olmak, bütün insanlara kardeş olmaktır, evrensel insan olmaktır. Aramızdaki bütün bu Slavcılık, Batıcılık ayrımları bir yerde tarihsel şartlanmaya dayanıyor, ama aslına bakarsanız birbirimizi yanlış anlamamızdan doğuyor. Gerçek bir Rus'un gözünde Avrupa'nın geleceği, Rusya'nın geleceği kadar, kendi anayurdunun geleceği kadar azizdir" (Dostoyevski, 1987:45) tarzındaki düşüncelerle Rusların Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmiştir.

18. yüzyıldan itibaren yapılan fetihlerle Kafkasya, Kırım, Sibirya gibi yerlerin Rus sınırları içine alınması Rusların Doğu-Batı içindeki konumuna yeni bir aşama kazandırmıştır. Avrupa uygarlığının Asya'daki temsilcileri konumunda Kafkasya, Sibirya ve Orta Asya'ya yapılan etnografik seferler sonucunda büyük bir bilgi birikimi oluşturan Rus seçkinleri çok uluslu imparatorluğun zihinsel haritası içinde Rusya'nın kendi Doğu'sunun nereleri kapsadığına dair bir düşüncenin oluşmasını sağladılar. Batı'daki, Mozart'ın "Saraydan Kız Kaçırma" ve Byron'un sözde Şark Masalları gibi eserlerle ortaya çıkan Müslüman Doğu hayranlığını taklit eden Rus romantizminin yükselişi ile 1818'de General Aleksey Yermolov (1777-1861) öncülüğünde gerçekleştirilen Kafkasya'nın fethinin çakışması Ruslara kendi Doğu'sunu belirleme şansı vermiştir. Batılıların oryantalizm düşüncesi ve Asya'daki emperyalist faaliyetlerinden haberdar olan devlet adamları ve edebiyatçılardan Kafkasya'ya sürgün olarak gelenler Kafkasya'yı kendi Doğu'su olarak görerek Rus kimliğinin Batılı özelliğini ön plana çıkarmak için referans olarak kullandılar (Asatiani, 2011).

Dostoyevski Rusları ve Rusya'yı Doğu-Batı tartışmasında Avrupa'ya eklemekle birlikte Rusya'nın Doğu'daki topraklarını ve ulusal çıkarlarını da görmezlikten gelemez. Dostoyevski "Göktepe. Bizim İçin Asya'nın Önemi" başlıklı yazısında "Rusya sadece Avrupa'da değil, Asya'da da bulunuyor; Ruslar hem Avrupalı hem de Asyalıdır. Dahası, Asya'da, Avrupa'ya göre belki daha büyük umutlarımız var; sonra gelecekteki yazgımızda Asya bizim temel çıkış yolumuzdur!" (Dostoyevski, 2017:1193) cümleleriyle hem Avrupa'nın hem de Asya'nın Rusya için vazgeçilmez olduğunu vurgulamıştır. Dostoyevski "Avrupa'da çanak yalayıcı ve kulduk, oysa Asya'da Efendi olacağız. Avrupalının gözünde biz Tatardık, oysa Asya'da Avrupalı olacağız. Uygarlık görevimiz Asya'da ruhumuzu çelecek ve bizi oraya çekecektir, hareket yeter ki başlasın" (Dostoyevski, 2017:1198) biçimindeki düşünceleriyle de Rusya'nın Batılı kimliği ile Asya'daki temsilci rolünü açıklar.

Makanin'in Doğu-Batı Tartışmasında Rusların Konumu

Makanin "Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı" (1998) romanında bekçi yazar Petroviç'in Yahudi arkadaşı Mihail'in kardeşinin düşünceleri yoluyla Rusya'da Batılılaşma savunucularının durumunu anlatmak ister. Mihail hasta bir kadına refakat etmek için İsrail'e uçtuğunda orada kardeşi ile buluşmak ve konuşmak olanağını elde eder. Mihail kardeşine 1991 Ağustos hükümet darbesi sırasında diğer insanlarla birlikte Beyaz Ev'in önünde barikatlar kurup demokrasiyi savunmaya giriştiğini anlattığında kardeşinin "Şu bahtsız ülkeyi ne zaman rahat bırakacaksınız siz?" cümlesi onda kırgınlığa sebep olmuştur. Mihail kardeşinin "siz" ile kimleri kastettiğini Petroviç'e sorar. Petroviç ise bel-

DOI: 10.7816 /idil-07-46-06

ki de Büyük Petro'dan ve Herzen'den başlayarak bütün Batılı liberal düşünceye sahip olanların kastedildiği cevabını verir. Petroviç'e göre başta kendisi olmak üzere Mihail, Vik Vikıç, Obolkin, Kostya Rogov gibi kendilerini Rusya'nın bilinçaltısı olarak gören Underground yazarları Rusya'nın huzur bozucuları olarak damgalanmıştır. Underground edebiyatçıları koridorlarının uzunluğuna hayran kaldıkları Rusya'da tekmelerle kovalanıp kapıdan kapıya atılacak, ucuz plastik daktilolarıyla devasa Rus yurdunun sonsuz koridorunda kendileri için bir oda bulunması umuduyla gezinip duracaktır. Koridorun sonunda ışıldayan pencere bir çıkış, bir tünelin sonu, yol gösteren yıldız veya işaret olmayıp yalnızca Underground çevresinin vücutlarının tükenişinin ve yaşamlarının son bulmasının bir işareti olup on binlerce berbat odalardan oluşan devasa Rusya koridorunda yaşamaya dair peşine düşülen umuttan başka bir şey değildir (Makanin, 1998:230-31).

Dostoyevski gibi Makanin de Rusların Batı'ya ait olduğunu kesin bir biçimde destekler. Rusya'nın kendi Doğu'sunu oluşturan Kafkasyalılar ve Orta Asyalılar Makanin'in kahramanı bekçi yazar Petroviç'in bakış açısında çeşitli değerlendirmelere ve eleştirilere tabi tutulur. Petroviç eserleri yıllarca yayınevleri tarafından reddedilmiş bir yazar olarak işsiz kalmamak adına Moskova'da bir yurdun dairelerine oturanlarının tatile çıktıklarında göz kulak olması karşılığında sadece koridorlarında kalmasına izin verilen bir bekçidir. Eski daktilosu dışında hiçbir şeyi olmayan Petroviç yurtta kalanların gözünde evsiz barksız bir sokak adamı muamelesi görmesine karşılık kendisini geçmişte büyük zaferlere ve fetihlere sahip Rusların şerefini ve gururunu koruyan özgür ruhlu bir Underground yazarı olarak görür. Petroviç kimliği ile Rusya'nın uçsuz bucaksız sınırları içinde yoksulluk ve yoksunluk çeken Rus ulusunun bireyi temsil edilirken Kafkasya ve Orta Asya'dan Rusya'ya gelen Asyalılar Rusların büyüklüğünü hiçe sayanlar, Rus gururunu ayaklar altına alanlar, Rusya'nın zenginliklerini umarsızca sömürenler olarak karşılanmaktadır.

Makanin Rusların Batılı kimliğini Sovyet ressam Kazimir Maleviç'in (1879-1935) "Bizim Doğulu olmayan özümüzdür" dediği "Siyah Kare" («Чёрный квадрат» / Çyornıy Kvadrat) (1915) portresini öne çıkararak güçlendirmek ister (Makanin, 1998:77). 1915'te Petrograd şehrinde düzenlenen "Son Fütürist Sergi 0.10" da ilk kez görücüye çıkan ve Maleviç'in "sıfır-biçim" adını verdiği Siyah Kare portresi bir şeyin değil hiçbir şeyin resmiydi. Maleviç 1916'da ressam Mihail Matyuşin'e (1864-1934) yazdığı bir mektupta kendisinin oluşturucusu olduğu "Süprematizm" sanat akımının yeni bir din bilincini işaret ettiğini ve bir öğretiyi ortaya koyduğunu dile getirir. Belki bu yüzden sergilendiği galerinin düz duvarlarına değil, Rus evlerinde olduğu gibi en değerli ikonaların asıldığı yer olan iki duvarın birleştiği köşeye, tavana bitişik şekilde asılmıştı. Bu köşe, İkonaların bir dini, bir tanrısallığı ve imanı temsil etmesi gibi, Siyah Kare de yeni bir sanat dilini, dahası dünya görüşünü, hatta deyim yerindeyse kozmik bir görüşü, bir varoluş biçimini temsil etmekte idi (Gebeş, 2014).

Makanin'in Sovyet Kuşağı Eski Ruslar ve Batılı Yeni Nesil Ruslar Karşılaştırması

Dostoyevski gibi milliyetçi bir çizgide hareket eden ve Rusları yücelten Makanin sosyalizmden yorgun düşmüş Rusları geçmişten örneklerle karşılaştırarak eleştirir: "Uykularını alamamış kadınlar görüyorum, işlerine koşuyorlar. Küçük çantalarını savuruyorlar ve acele ediyorlar. Her adımda başlarını sallıyorlar, yük emektarı yurt atları gibi. Kadınlar en azından bakımlı, yanlarındaki adamlar ise renksiz, saçları taranmamış, yüzleri şiş, yaşama arzusundan yoksun. Bu küçük somurtkan insanlar şimdi ne ellerini ne de beyinlerini kıpırdatacak haldeler. Böyle gidiyorlar, durağa yanaşıyorlar, sonsuzca bekliyorlar. Sonra ağır ağır iç geçirerek sönük bir küfürle sıkışıklıktan çatlayan troleybüs kapılarından içeri sığışıyorlar. Düşünüyorum! Sahiden bu insanlar mıydı o bir zamanların yaya, öfkeli, durdurulamaz Ural, Sibirya kâşifleri? Mümkün değil, inanmıyorum! Akıl almaz bir şey bu!" (Makanin, 1998:260-61). Lesya Voinova örneği ile de "hudutsuz Rus tembelliği" konusuna açıklık getirir. Demokratların bir mitinginde karşılaştığı Voinova, Petroviç'in Bilimsel Araştırma Enstitüsü'nden atılmasında rolü olan kadından başkası değildir. Evindeki kıymetli eşyaları satarak elde ettiği küçük gelirlerle ayakta durmaya çalışan Voinova da ka

derin bir cilvesi olsa gerek daha sonra da kendisi aynı kurumdan atılmıştır. Kocasının ölümünden ve oğlunun sarışın bir Alman kadınla evlenip Batı Almanya'ya yerleşmesinden sonra iyice yalnız kalan Voinova oğlundan Noel tebrikleri alsa da aslında el yazısından Alman gelini tarafından Gonçarov'un Oblomov karakterinde sembolize edilen "hudutsuz Rus tembelliğine" lanetler okunarak yazıldığının farkındadır (Makanin, 1998:275).

Makanin'de Ruslar Batılı çizgilere sahip olmakla birlikte eski ve yeni kuşak Ruslar biçiminde birbirinden derin farklarla ayrılmaktadır. Petroviç, Mihail, Vik Vikıç, Smolikov, Zıkov, Obolkin, Kostya Rogov gibi edebiyat ve sanatla yetişen Sovyet kuşağının üyeleridir. Lovyannikov ve Dulıçov ise yeni kuşak Ruslara örnek verilen genç iş adamları neslidir. Eski kuşak sosyalizmden başka bir sistem altında yaşamadığı için özlemini duydukları ama hakkında bir şey bilmedikleri Batılı liberal ve demokratik değerlere yabancı kalmıştır. Yeni kuşak Ruslar ise Sovyetler Birliği'nin sona ermesi ile Batılı değerlere ve ekonomik sisteme sonuna kadar açıktır. Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı romanında eski Sovyet kuşağı üyeleri olarak gösterilen bekçi yazar Petroviç ile birlikte Obolkin, Kostya Rogov, Mihail, Vik Vikıç Batılı demokratik değerleri savunan ve Rusya'da hayata geçmesini arzulayan Underground yazarlarıdır. Obolkin Batı'ya açılmak ve orada sesini duyurup tanınabilmek için yazılarını ticari gemilerde çalışan denizcilerle BM'ye gönderip cevap alamadığı için UNESCO'ya göndererek şansını denemektedir. Evini kaybeden ve metro girişinde şapkasıyla dilenen Obolkin 55 yaşında pislik içinde yaşamakta iken beyin kanaması sonucu hayatını kaybetmiş ve el yazmalarından oluşan çalışmaları çöplüğe atılmıştır. Kostya Rogov da eserlerini yayınlatma konusunda sürekli ret cevapları almasının sonucunda karısı ve kızıyla huzurlu bir hayat sürmesine rağmen içine düştüğü ruhsal çöküşe dayanamayarak kendisini asmıştır (Makanin, 1998:596-600).

Makanin bekçi yazar Petroviç, Obolkin, Kostya Rogov, Mihail, Vik Vikıç gibi eski kuşak Rusların karşısına Rusya'nın Batı'ya açılan yeni yüzünü temsil eden Lovyannikov ve Dulıçov örneklerini yerleştirir. Lovyannikov kot giyen kendi kuşağını politikacılar ve iş adamları kuşağı olarak nitelerken Petroviç'in kuşağını ise süveterli edebiyat nesli olarak niteler. Petroviç Rusya'nın edebiyat olmadan düşünülemeyeceğini ve edebiyat bilmeyen gençlerin önlerini görmekten aciz olacağını savunurken Lovyannikov değişen şartlar gereği kendi zamanındaki gençlerin edebiyatla uğraşmalarını gereksiz ve boş bulur. Petroviç'in zamanında süveterli gençler koltuk altlarına sıkıştırdıkları kısa ve uzun öykülerden oluşmuş dosyalarla sokaklarda yürürken Sovyetler sonrasının Rusya'sında başka bir zaman yaşanmakta ve hendeklerinden çıkıp toplanan isyancılar gibi gençler iş adamlarına dönüşerek caddelerde yürümektedir. Genç iş adamları olan yeni kuşak ellerinde evrak çantaları, üstlerinde beyaz gömlekleri, kravatlı ve takım elbiseleri ile geçmişin süveterli ordusunun yerine gelmiştir. Para karşısında dayanmasının mümkün olmadığına inanan Lovyannikov, yurttaki küçük daireyi haydutlara karşı canı pahasına koruyan ve kendi çağına ait bütün özellikleri taşıyan Petroviç'in paraya veya arabaya ihtiyacı olmadığını düşünerek onu "çağının kahramanı" ilan etmiştir. Petroviç önceden nasıl yaşadı ise bundan sonra da öyle yaşamaya devam edeceği için görünürde bir şey kazanmamış ve bir şey kaybetmemiştir (Makanin, 1998:550-53).

Bekçi yazar Petroviç Sovyetler zamanında kullanılan "yoldaş" (товарищ) kelimesi yerine 1991 sonrasında yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanan "bay" (господин) hitabı kullanılan genç iş adamı Dulıçov'un Moskova dışındaki daçasına (yazlık evine) bekçilik görüşmesi için çağrılır. Amerikalılar ile birlikte bilgisayar işi yapan Dulıçov'un genç bir yaşta kendisini hızlı bir hayat ve büyük bir servetin içinde bulmuş olması baskı ve engellenme dönemlerinden geçerek hayatını sürdürmek zorunda kalmış Petroviç'i isyan ettirir. Petroviç'e göre Dulıçov gibilerinin ortaya çıkması sonbahar yağmurları gibi kaçınılmaz bir olaydır. Dulıçov ise genç yaştaki başarısını Gorbaçov, Yeltsin gibi politikacılar sayesinde ile değil dolar ve ruble'nin gücü ile elde ettiğini Petroviç'e açıklar. Etrafında korumalarla gezen Dulıçov'un daçasını ve pahalı arabalarını koruyamayacağını anlayan Petroviç Sovyet döneminden kalma yurdunun her şeyiyle kendisine göre olduğu sonucuna ulaşır (Maka-

DOI: 10.7816 /idil-07-46-06

nin, 1998:245-55).

Makanin'in Doğu-Batı Karşılaştırmasında Doğulu Halkların Konumu

Makanin'in Doğu-Batı karşılaştırmasında eski Sovyet coğrafyasından Moskova'ya para kazanmak için gelen Azeriler, Ermeniler, Çeçenler, Özbekler gibi Kafkasyalı ve Orta Asyalı etnik unsurlar Doğu'yu temsil eder. Makanin Doğu-Batı karşılaştırılmasında farklı kültür çevrelerine ait bireylerin görüşlerini ve bakış açılarını göstermek amacıyla karşılaşma esnasındaki diyaloglarından yararlanır. Batılı insan tipi olarak emekli ihtiyar mühendis Guryev ile Doğu'ya ait Kafkasyalı pazarcı arasında geçen diyalog farklı iki kültür bireylerinin birbirine bakış açısını göstermesi anlamında önemlidir. Ekmek almak için fırına gitmekte olan Petroviç "Hey alsana! Neden almıyorsun?" sözünü kendisine söylendiğini sanarak sesin geldiği yöne döndüğünde Kafkasyalı tüccarın eğlenmek için tezgaha sapladığı bıçağın önünde gözleri korkudan fal taşı gibi açılmış Guryev'i fark eder. Guryev içine düştüğü şaşkınlığın etkisiyle çevresine el sallar ve her şeyin yolunda olduğunu anlatmaya çalışır. Petroviç yurda döndüğünde gördüklerine sinirlenir ve cebine bir bıçak koyarak akşam karanlığı çökmek üzere iken pazara gitse bile Kafkasyalılar onunla ilgilenmezler, kendi aralarında parası çok olan genç bir Kafkasyalının milyona kadar sayamayıp sadece bine kadar saymayı bildiğine gülüşürler. Petroviç yaşadıkları karşısında Kafkasyalıların anlaşılmaz insanlar olduğuna kanaat getirir ve kendi kendine "Doğu ince bir meseledir" der (Makanin, 1998:165-69).

Bekçi yazar Petroviç yurdun penceresinden yerde yatan bir Kafkasyalıyı gördüğünde verdiği tepkiler ve hissettikleri bir Rus'un Batılı gözle bakışını göstermektedir. Petroviç Kafkasyalılara ait dükkanlardan birisinin önünde sabahın çok erken bir saatinde kütük sandığı bir şey gözüne takılır. İyice baktığında bir Kafkasyalıya ait bir ceset olduğunu anladığında tepkisiz kalmış, üstüne bir de sigara tüllendirmiş ve sabah sessizliğinin keyfini çıkarmıştır. Rus devletinin adaletine başvurma ihtiyacı hissetmeyen Doğulular adaleti kendi aralarında sağlamış ve bunun sonuncunda cezalandırılan Kafkasyalı yerde yatmaktadır. İlerleyen vakitte oradan geçen Petroviç cesedin yolun açılması için bir kenara itelendiğini ve olayı aydınlatması için Rus polisinin gelmesinin beklendiğini görür. Cesedin başında bir süre duran Petroviç kütük sandığı cesedin yerde yatarken sigara tüllendirdiğini hatırlar (Makanin,1998:32).

Petroviç ile aynı yurtta bekçilik yapan Tetelin ve pantolon aldığı Kafkasyalı tüccar arasında yaşanan diyalog da Rus ve Kafkasya insanının birbirine bakış açısını Doğu-Batı çerçevesinde ortaya koymaktadır. Makanin Tetelin örneği ile Gogol'ün Palto öyküsündeki Akaki Akakiyeviç karakterinin benzerini kendi romanına taşırken Tetelin'in pantolon aldığı Kafkasyalı tüccar ile Doğu kurnazlığına dikkat çekmek ister. İlginç olan bir başka mesele ise Tetelin'in ölümü üzerine Rus emekli subay Akulov'un konuşmalarını ve davranışlarını kişilere ve mekana göre değiştirmesidir. İçine kapanık ve kendi halinde bir kişi olan Tetelin Kafkasyalı bir tüccardan çok beğendiği bir pantolonu satın aldıktan sonra kendisine uzun geldiğine karar verir. Parasını tüccardan geri almak isteyen Tetelin bunu başaramadığı gibi karakolda yazdığı dilekçesinden de bir sonuç alamaz. İçine düştüğü duruma çok sinirlenen 54 yaşındaki Tetelin bir gece vakti elinde kör bir makasla pantolonun ikinci paçasını kısaltmaya fırsat bulamadan kalp krizi geçirir ve ölür. Emekli olduğu halde subay üniformasını üzerinden çıkarmayan ve sevgilisinin yurttaki dairesinde kalan Akulov, Tetelin'in ölümünden sorumlu tuttuğu Kafkasyalılara ve Çeçenlere lanetler okuyarak yurtluların desteğini toplar. Tetelin için verilen anma yemeğinde ise Akulov farklı davranarak Çeçen Ahmet ile kucaklaşır ve birbirlerine "-kardeş" diye hitap ederler. Bu durum karşısında Petroviç dersine çalışmış bir aktör gibi rolünü iyi oynayan Çeçen Ahmet'i Rus subay Akulov'dan daha samimi bulur. Çeçen Ahmet ve Rus Akulov masa başında birbirlerinin sözünü kesercesine konuşurlar ve halkların kardeşliğine vurgu yaparlar. Anma yemeğine yanlarında bol içki, bol şaşlık ile tedbirli gelen Kafkasyalı tüccarlardan Çeçen Ahmet, Tetelin'in pantolon paçaları konusunda kendisini haklı göstermeye çabalar. Eski elbiseler içindeki Petroviç'e sefil anlamında "mühendis" diyerek alay eden ve ondan şaşlık yemesini isteyen Kafkasyalılar Tetelin'in ölümünden sorumlu tutulup kavga çıkmasından ve bunun intikama dönüşmesinden korkarak

DOI: 10.7816 /idil-07-46-06

elinde kadehi ile Kafkasyalılara "Siz bizim komşumuzsunuz, biz de sizin. Ama sizin de bizim de yaşamımız tek. Yaşam bir bütündür" diyerek barışın ilanını duyurur. Kafkasyalılar ve Ruslar ayağa kalkarak hep birlikte barışa ve halkların kardeşliğine kadeh kaldırırlar. Akulov elinde kadehle coşkulu konuşmalarını (тост / tost) tekrarlarken onu dikkatlice dinleyen Kafkasyalılar bilerek kadeh atlamakta ve sarhoş olmamak için ustaca sıra savmaktadır. İçki eşliğinde yapılan konuşmalardan sonra masaya getirilen şiş kebapları (шашлык) tadan Ruslar Kafkasyalıların kin gütmemelerini iyi komşuluk ilişkilerine bağlarlar. Kafkasyalılar ve Ruslar lezginka oynarlar ve dünyada bir eşi bile bulunmayan güzel Rus kadınlarının şerefine içerler. Petroviç eğlenceye dönüşen anma yemeğindeki coşkulu ve yapmacık konuşmaları Brejnev dönemindeki sahte masa başı konuşmalarına benzetir. (Makanin, 1998:136-145).

Petroviç'in işlediği Kafkasyalı cinayeti ve daha sonrasında içine düştüğü bunalım sonucunda kendisini akıl hastanesinde bulması Dostoyevski'nin Raskolnikov'unu ve cezasını çekmek üzere kendisini Sibirya'da bulmasını hatırlatmaktadır. Raskolnikov'un Sibirya'da bir Batılı Rus gözüyle Asyalı insanların hayat tarzlarını gözlemlemesi Petroviç'te Nata adlı Ermeni kızına rastlaması ve onun akrabalarını gözlemlemesi biçiminde karşımıza çıkar. İlginç konuşmalara ve Petroviç açısından korkunç sonuçlara neden olacak olay yurdun karşısında bir parkta Petroviç ve ondan parasını, sigarasını gasp eden bir Kafkasyalı arasında geçmektedir. İşin en ilginç yanlarından birisi de Petroviç'in parasını ve sigarasını verdiği Kafkasyalı ile votka içmesidir. Votka içme tarzını beğenen Kafkasyalıya bir Rus olduğunu hatırlatan Petroviç Kafkasyalının içmek işinin kolay olduğu ancak Rusların artık bittiği cümlesine çok içerlemiştir. Üstelik Kafkasyalı gelecekte Rusya'da kuracağı işi, bir telefon açarak gideceği evleri, kırmızı havyarları, buzdolabındaki çilek ve dondurmaları, Kafkasya'nın dağlarında nasıl avlandığını, isabetli atışlarını, buz gibi berrak dağ suyunun delerek oluşturduğu su yalaklarını anlatır. İnce kemikli olan Kafkasyalıların fiziksel güçlerine güvenemediğinden dolayı iyi bıçak kullandıklarını bilen Petroviç hasmından önce davranarak bıçağını çıkarır ve onu öldürür. Petroviç işemiş olduğu cinayetten o anda hiçbir şekilde pişman olmaz ve Rusların onurunu ve gururunu kurtarmak adına yaptığına inanır (Makanin, 1998:170-74).

Bekçi yazar Petroviç ile Ermeni kızı Nata arasında yaşananlar Batılı ve Doğulu insanın birbirine bakışının yanında Raskolnikov ve onun kız arkadaşı Sonya arasındaki duygusal bağı hatırlatmaktadır. Petroviç işlediği cinayet ile bunalıma düşen Raskolnikov'un sorunlarını dinleyen ve onun doğru kararlar vermesini sağlayan Sonya gibi bir kurtarıcıya rastlamak amacındadır. Ancak Petroviç Vietnamlılar, evsiz barksızlar ve kanun kaçaklarıyla dolu yurdun ortasında temiz ve düzenli odası ile dikkatini çeken Nata'daki zihinsel saflığı fark eder. Nata Petroviç'i dinliyor gibi gözükmesine karşılık onu anlayacak ve onunla konuşacak durumda değildir. Petroviç Savelevski metrosu yakınındaki yurduna eşyalarını almak ve Nata'ya vedalaşmak için uğradığında Ermeni akrabalar ile karşılaşır. Ermeni-Azeri savaşı sonrasında Bakü'den kaçıp gelen Ermeni akrabalar Moskova'dan Fransa'ya gitme hazırlığındadır. Akrabalarının konuşmasından anne-babasının ölmüş olduğunu öğrenen Petroviç "Anait" diye seslenilen Nata'nın Ermeni akrabalarından birisi ile zorla evlendirilmek istendiğini anlar. Petroviç'e göre Nata zihinsel saflığı ile evliliği kaldıramayacak durumdadır. Çünkü erkeğin içindeki Doğulu koca uyanacak, yatakların düzeltilmesini, çekici yemekler hazırlanmasını isteyecekti. Nata çocuk aklı, beceriksiz elleri ve ezberlediği beş altı kederli melodi ile Doğulu kocanın isteklerini zaten yerine getiremeyecektir (Makanin, 1998:495-96).

Bekçi yazar Petroviç Moskova kışının sert soğuğundan sığındığı Savelevski metrosu yakınındaki yurtta üzerine çöken hayattan bezmiş ve yorgun düşmüş ruh halini bir Özbek'in yüklediği ağır yükten dizleri bükülmüş bir eşeğe benzetir. Eşek yükün altında ezilirken Özbek ortalıkta yoktur ve eşeği kendi kaderine terk ederek bırakıp gitmiştir (Makanin,1998:364). Orta Asya'dan Moskova'ya kavun ticareti yapmak ya da Rusların başına sıkıntılar getirmek üzere gelen Özbekler ile kendisini bir Özbek'in yükleyip gittiği ve kendi kaderine terk ettiği eşeğe benzeten Petroviç arasında bir tren yolculuğunda yaşananlar Doğulu ve Batılı düşünce yapısına sahip insanların birbirine hangi gözlerle

baktığını göstermektedir. Underground şairi Veronika trende sarhoş halde iken Özbeklerin arasına düşmüş ve onlardan kurtulmak için kaçarken kendisini Petroviç'in yanına atmıştır. Veronika'yı saklayarak kurtarmayı başaran Petroviç Özbeklerle tartışmaya girmez ve buna gerek yoktur. Çünkü Moskova herkese yetecek kadar büyük bir şehirdir. Ama Veronika Doğulu Özbeklerin gözünde Moskova fahişesinden başka bir şey değildir (Makanin, 1998:36-40). Doğu ise Petroviç'e göre ıstıraplı ve azap vericidir (Makanin, 1998:131), Doğu ince bir meseledir (Makanin, 1998:169).

Psihuşka diye de adlandırılan akıl hastanesindeki kardeşi Venya'yı ziyareti sırasında Petroviç kardeşinin isteği üzerine Taşkent treninde birlikte yolculuk ettiklerinde yaşadıkları anılarını anlatır. Moskova'ya üç gün üç gecede ulaşabilen, kompartımanları valizler ve halılarla doldurulmuş dar ve havasız Taşkent treninde iken Petroviç'in karşısında bileklerinde şıngırtılı bilezikleri olan zarif ellerini dizlerinde birleştiren ve bakışlarını kaldırmayan güzel bir Özbek kadını oturmaktadır. Petroviç ortadaki açılır kapanır vagon masasının altından Özbek kadının eline elini dokundurur. Petroviç kadının bileziklerle doldurulmuş esmer elinin çekingence dokunuşunda Doğu'nun "ıstıraplı" ve "azap verici" yönü gözlerinde belirir. Kompartımanın zifiri karanlığında Petroviç'in eli Özbek kadının elinin üstünde iken Petroviç'in "çok ayaklı bir Orta Asya mahlukatı" dediği böceğin Petroviç'in elinden Özbek kadının eline sürünüp geçmesi ile birlikte kadının çığlık koparması bir olur. Yukarı kısımdaki yatağından zıplayıp ışığı açan Özbek koca öfkeden köpürmüş bir halde sağına soluna bakındıktan sonra böceğin kaçtığını düşündüğü çatlağa sert yumruklar indirir ve hatta o kadar serttir ki komşu kompartımanların bağırarak kızmalarına neden olur. Özbek koca çözüm olsun diye yere sersemletici kokusuyla böcekleri kendine çekeceğini düşündüğü bir kavun koyar. Petroviç'e göre gördüğü kavundaki gibi Orta Asya kavunlarının üstünde parlak sarı rengin olmamasını sanki güneşin kavunun içine girerek sinmesi şeklinde yorumlar ve bu durumu Doğu'nun kendini ele vermez yapısına benzetir (Makanin, 1998:131-32).

Makanin gizemli ve kendini ele vermez, ıstıraplı ve azap verici, anlaşılması zor ve ince bir mesele olarak nitelendirdiği Doğu konusunu "Asan" (2008) romanında da farklı bir açıdan işlemiştir. Kavun yapmak için Orta Asya'dan gelenleri Moskova'da görmek istemeyen Petroviç'in tersine Asan romanında Kafkasyalılar ile Rusya arasında kopmuş diyaloğun yeniden kurulması için görevlendirilen yaşlı ve tecrübeli Rus General Bazanov karakteri öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Bazanov'un yürüteceği görev Rusya'nın kendi sınırları içindeki Kafkasya halklarına yabancı kaldığının ve artık tanımaz duruma geldiğinin itirafıdır. Kafkasya hakkında kendisine gönderilen eski kitaplar ve atlaslardan Kafkasyalıların tarih boyunca sahip oldukları inançları, gelenekleri, efsaneleri araştırıp bulmakla görevlendirilen Bazanov geçmişte Hristiyan olduklarını öğrendiği Çeçenlere ve İnguşlara ait Ortodoks tapınaklarının kalıntılarını bizzat incelemiştir. Kafkasya sıradağlarını aşıp Çeçenlere kadar ulaşan Hristiyanlık dininin köklerini Kafkasya dağlarında sağlamca salamamasının sebebi Bazanov'a göre güzel ve süslü mabetlerin içinde kalmış olmasıdır. İslam'ın Kafkasya'ya sert, güçlü ve kanlı canlı bir biçimde gelmesi, derin maneviyatı vurgulaması, kan davasını yasaklaması, günah için kişinin kendisini sorumlu tutması Kafkasya'da yerleşmesine olanaklar sunmuştur (Makanin, 2008:51-52).

Makanin'in "Kafkasyalı Tutsak" (1995) öyküsünde Çeçen Alibekov ile Yarbay Petroviç Gurov arasında geçenler Kafkasyalıların ve Rusların birbirine bakış açılarını göstermekle birlikte Doğu-Batı tartışmasında Kafkasyalıların gözünde Batı'nın Rusya mı Avrupa mı olduğu sorusuna da cevap vermektedir. Ruslar Batılı değerlerin Asya'daki taşıyıcıları rolünde Kafkasya'ya geldikleri biçiminde kendilerini düşünürken Kafkasyalılar onları işgalci olarak görmüştür. Dolayısıyla Kafkasyalılar Batı kavramı içinde Rusları görmek yerine Avrupa'nın kendisini kabul ederler. Çeçenlerin gözünde Rusya'nın merkezi Moskova'ya gitmek Batı'ya gitmek değildir ve Çeçenlerin Batı algılamasında Rusya yoktur. Öyküde Alibekov Çeçen aksakalların uzun yıllardan beridir Ruslarla süren savaşın bitmesini istediklerini ve daha insanca şartlarda yaşamak için Kafkasya'dan pek de uzakta olmayan Avrupa'ya göç edilmesinin Kafkasyalılar için tek çıkar yol olarak gördüklerini Rus

DOI: 10.7816 /idil-07-46-06

komutan Gurov'a anlatır. Gurov da Kafkas halklarında konuğa kutsallık derecesinde büyük saygı gösterildiğini Çeçen Alibekov'a hatırlatarak Kafkasya'da uzun zamandan beri yaşamakta olan Ruslara da Kafkasya konukseverlik geleneğinin gösterilmesini ister (Makanin, 1995: 11).

Sonuç

Asya ve Avrupa kıtalarında geniş alanlarda egemenlik kurmuş olan Rusya bir Batılı devlet ve Rus ulusu da Batılı bir toplum görünümünde olmakla birlikte Asya kıtasındaki muazzam büyüklükteki varlığı Asya'dan da vazgeçemeyeceği anlamına gelmektedir. Kendisini hem kıtasal hem de kültürel olarak Avrupa'nın bir parçası olarak gören Rusya bunu öncelikle Çar 1. Petro'nun Batılılaşma yönündeki kararlı reformlarına borçlu olmakla birlikte ikinci planda da Rus edebiyatçılarının özellikle de Dostoyevski'nin Rusya'nın Batı ile olan serüvenine dair görüşlerinin yer aldığı eserlerinde olduğu gibi Doğu-Batı tartışmasına ilişkin çalışmalarına borçludur. Rusya bir Avrupa devleti olma çabasının yanında kendi geleceğini Asya'da daha parlak görmesinden dolayı Asya'da Batılı değerlerin temsilcisi rolünü üstlenmiştir. Bu yönüyle Asya'da Batılı bir ulus olarak öne çıkan Rusya'nın Avrupa'da Doğulu, Asyalı ve Moğol-Tatar muamelesi görmesi karşısında Dostoyevski "Bir Yazarın Günlüğü" eserinde kendine özgü düşüncelerini dile getirmiş ve özellikle de Avrupa'yı Asya'nın şiddetli saldırılarından Rusların canla başla korumuş olduğunu savunmuştur. Dostoyevski eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan Doğu-Batı tartışmasına çağdaş Rus edebiyatının bir temsilcisi olan Makanin de kendine özgü bakış açıları ve fikirlerle katılmıştır. Makanin Doğu-Batı tartışmasına yer verdiği eserlerinde Avrupa'yı eleştirmekten daha çok geçmişte büyük zaferlere ve fetihlere imza atmış olan Rusların sahip olmaya çalıştığı Batılı kimliğinin önceliği ve birçok yönden Asyalı halklardan üstün olduğu düşüncesini öne çıkarır. Asya ve Avrupa kıtaları arasında sınır kabul edilen Ural nehrinin her iki tarafında kurulmuş Orsk şehrinde çocukluk yıllarını geçiren Makanin eserlerinde Rusya'nın yönünü Batı olarak belirlediği gibi gelecekte kendi konumunu belirlemek için Moskova'ya gitmiş olmakla yine Batı yönünü seçmiştir. Dostoyevski'nin Batı'ya yönelttiği sert eleştiriler Makanin'de Doğu'nun eleştirilmesi olarak karşımıza çıkar. Dostoyevski'nin eserlerinde olduğu gibi Makanin'in eserlerinde de Orta Asyalılar ve Kafkasyalılar olumsuz özelliklerle tanıtılmış, Rus ulusunun büyüklüğünü hiçe sayarak kaynaklarını ve zenginliklerini umarsızca sömürenler olarak görülmüştür. Orta Asyalılar ve Kafkasyalıların içinde bulunduğu Doğu kavramı Makanin'e göre ıstıraplıdır ve onu anlamak ince bir meseledir.

Kaynakça:

Aleksiyeviç, Svetlana. İkinci El Zaman. Çev.Sabri Gürses. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2016.

Asatiani, Salome. Edebiyat ve İmparatorluk: Rusya'nın Edebi Kafkasya'sı. Çev. Cavit Yılmaz. Radio Free Europe/Radio Liberty (01 Aralık 2011) 03 Nisan 2018 http://ajanskafkas.com/roportaj/edebiyat-ve-imparatorluk-rusyanin-edebi-kafkasyasi/

Ayas, Onur Güneş. Batı Sorunu Çerçevesinde Dostoyevski'de Türk ve Doğu Algısı. Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), II/1 (2013) s.247-269. 04 Nisan 2016 http://dergipark.gov.tr/iuavid/issue/23609/251401

Cafersoy, Nazım. Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları, Avrasya Dosyası Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt: 8, Sayı: 4, S. 51-101. (04 Nisan 2018) http://www.21yyte.org/assets/uploads/files/051-101%20Nazim.pdf

Dostoyevski, Fyodor. Bir Yazarın Günlüğü. Çev. Kayhan Yükseler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Dostoyevski, Fyodor. Puşkin Üzerine Konuşma. Çev.Tektaş Ağaoğlu. B/F/S Yayınları, 1987.

Dostoyevski, Fyodor. Suç ve Ceza. Çev. Mazlum Beyhan. Ankara: Açı Yayınları, 1996.

Gebeş, M. Selin. Maleviç Hakkında Bilmeniz Gereken 20 Şey. (31 Temmuz 2014) 19 Nisan 2018. http://www.sanatatak.com/view/malevic-hakkinda-bilmeniz-gereken-20-sey

Kandemir, Hüseyin. Dostoyevski Düşüncesinde Türk-İslam Olgusu ve Osmanlı Rus Savaşı Çerçeve-

DOI: 10.7816 /idil-07-46-06

sinde Doğu Sorunu. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi Cilt:4 Sayı:8 Ocak 2016. 10 Nisan 2018. http://www.avrasyad.com/makaleler/1652448712_a%20kandemir%20 husey%c4%b1n%2013-21.pdf

Koyre, Alexandre. 19. Yüzyıl Başlarında Rusya'da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe. Çev. İzzet Tanju. Belge Yayınları, 1994.

Lermontov, Mihail. Çağımızın Kahramanı. Çev. Alhan Altan Araslı. Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.

Makanin, Vladimir. Asan. Çev. Sevinç Üçgül. İstanbul: Alfa Edebiyat, 2016.

Makanin, Vladimir. Kafkasyalı Tutsak. Novıy Mir (Новый Мир). No:4,1995. 09 Nisan 2018 http://magazines.russ.ru/novyi_mi/1995/4/makanin.html

Makanin, Vladimir. Underground ya da Çağımızın Bir Kahramanı. Çev. Günay Çetao Kızılırmak. İstanbul: Everest Yayınları, 2009.

Marks, Karl. 18. Yüzyılda Gizli Diplomasi. Rus Despotizminin Asyatik Kökeni. Çev. Soner Işık. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1992. İstanbul.

Tolstoy, Lev. Kazaklar. Çev. Elanur Bahar. İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2007.

Volkov, Solomon. Büyülü Koro. Lev Tolstoy'dan Aleksandr Soljenitsin'e XX. Yüzyıl Rus Kültür Tarihi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Walicki, Andrzej. Rus Düşünce Tarihi. Aydınlanma'dan Marksizm'e. Çev. Alaeddin Şenel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Wittfogel, Karl August. The Marxist View of Russian Society and Revolution. World Politics, Vol. 12, No. 4 (Jul., 1960), pp. 487-508. Cambridge University Press. http://www.jstor.org/ stable/2009334 Accessed: 04/02/2015 (05 Nisan 2017)